

Meisje met zwart haar, uit 1911. © ap

Prostituee, aquarel. © rr

Mathilde Herzl reageerde in 1952 vanuit Brussel op een advertentie van Galerie Kornfeld in Bern. Ze zei dat de kunstwerken afkomstig waren uit Weens familiebezit

gearresteerd, maar hij kwam vrij, nadat hij had beloofd Oostenrijk te verlaten. In zijn visumaanvraag klinkt zijn wens om te emigreren als een schreeuw. 'Ik vraag het met aandrang,' schreef hij, 'daar ik Wenen voor het eind van juni moet verlaten.' Het woord 'moet' had hij onderstreept.

Daarna gooide een advocaat uit Bratislava zich in de strijd. Om de ernst van de situatie te schetsen, voegde hij een artikel uit de *Pariser Tageszeitung* bij de aanvraag waarin stond dat Fritz Grünbaum, de schoonbroer van Lukacs, tot vier maanden 'Zwangsarbeit in Dachau' veroordeeld was. Het werkte. In september 1938 stonden Mathilde Herzl en Sigmund Lukacs in Brussel.

Daar waren ze pas gearriveerd of Max Herzl mocht aan zijn volgende reddingsactie beginnen, dit keer voor zijn zus Anna en haar man Berthold Reis. Dat was nog lasti-

Portret van een man, 1917. © ap

ger: hun aanvraag werd geweigerd. In een strenge brief herinnerde de dienst Openbare Veiligheid eraan dat hij zich genoodzaakt zag alle aanvragen tussen 12 maart en 25 december te weigeren. Voor Max Herzl was dat alleen maar een aansporing om alle registers open te trekken. Hij deinsde er niet voor terug om de minister van Justitie rechtstreeks aan te schrijven. Halfweg januari 1939 werd de aanvraag dan toch erkend.

Eén familielid heeft Max niet tot in België gekregen. Dat was zijn zus Lilly. Zij verkoos te wachten tot haar man Fritz Grünbaum terugkeerde uit Dachau. Hij kwam niet terug. Zij evenmin. Na een vluchtpoging werd ze opgepakt. Ze overleed in een kamp bij Minsk.

Niet de wettelijke erfgenaam

Maar waar was de omvangrijke kunstcollectie van Grünbaum beland? In België, zo bleek na de oorlog.

In zijn boek *Raubkunst, Kunstraub* beschreef de Zwitserse historicus Thomas Buonomberger hoe Mathilde Herzl in 1952 reageerde op een advertentie van Galerie Kornfeld in Bern. Vanuit haar woonplaats in Brussel somde ze in een brief op welke kunstwerken ze allemaal wilde verkopen. Ze zei dat de kunstwerken afkomstig waren uit Weens familiebezit. Blijkbaar heeft ze haar zaak overtuigend kunnen overbrengen, Kornfeld hapte toe.

In augustus 1952 bracht haar man Sigmund Lukacs een eerste pakket van 16 tekeningen, aquarellen en etsen van Cézanne, Kokoschka, Liebermann, Kollwitz en Munch naar Bern. Tussen 1952 en 1956 verkocht Mathilde in zes pakketten ruim 110 werken aan de galerie. Soms werden er ladingen met de post verstuurd. Twee keer reisde Lukacs naar Zwitserland om een levering over te brengen. Galerieuze Eberhard Kornfeld kwam op zijn beurt

twee keer naar Brussel om een lading kunstwerken op te halen. Dat leidde in de herfst van 1956 tot een spraakmakende verkooptentoonstelling van Egon Schiele, waarbij 3 schilderijen en zowat 50 van zijn aquarellen en tekeningen werden aangeboden.

Dat veroorzaakte meteen een gigantisch juridisch kluwen die tot vandaag doorwerkt. Mathilde Herzl was namelijk niet de wettelijke erfgenaam toen ze de werken uit de verzameling-Grünbaum verkocht. Op de website van de erven-Grünbaum is te lezen dat diverse van de werken die Herzl en Lukacs naar Zwitserland brachten, vrij snel daarna hun weg vonden naar de Verenigde Staten.

Sommige daarvan zijn nu in Amerikaanse musea in beslag genomen. Het aquarel *Prostituée* uit het MoMa is bijvoorbeeld op 11 november 1955 door Kornfeld in Brussel opgehaald. In hetzelfde transport voerde Kornfeld *Vrouw die haar gezicht verbergt* naar Zwitserland. Dat is het werk dat uiteindelijk bij de galerie van Richard Nagy terecht kwam. Hetzelfde geldt voor *Meisje met zwart haar*, dat vorige week in Ohio in beslag is genomen. Met *Portret van een man*, vorige week teruggevorderd in Pittsburgh, liep het anders. Dat bracht Lukacs op 24 april 1956 naar Bern.

Maar gaat het, al die omstandigheden in acht genomen, dan wel om naziroofkunst? Op een of andere – nog niet uitgeklaarde – manier is tenminste een deel van de verzameling van Fritz Grünbaum in België geraakt. En ook weer ons land uitgeraakt. Met deze zaak zullen advocaten, onder meer deze van de erven-Grünbaum, nog jaren zoet zijn.

Geert Sels

De auteur heeft voor dit artikel enkele alinea's overgenomen uit zijn boek *Kunst voor das Reich*, uitgegeven bij Lannoo.